

**Legislative criminal policy governing the codes of conduct with a
perspective on the economic criminal law system**

Amir Hossein Mohammadi¹

Received: 8 December 2023

Farhad Mirzaei²

Reception: 5 March 2024

Yasin Saidi³

ABSTRACT

As the discussion of cryptocurrency and electronic money became widespread and became accessible to the general public, the government and parliament sought to adopt a criminal policy due to the potential challenges posed by cryptocurrency and electronic money from a legal, financial, and economic perspective. In this study, which is organized using a descriptive-analytical method, the aim of the study was to examine Iran's criminal policy towards electronic money and cryptocurrencies, and the issues raised revolve around answering the main question of what Iran's criminal policy is in relation to electronic money and cryptocurrencies. The findings and results of the research indicate that the outcome of the government and parliament's stance and reaction to cryptocurrencies, especially Bitcoin, has not been sufficiently clear and transparent, and currently, the transparency that exists in other countries regarding cryptocurrencies cannot be compared to Iranian law, and it cannot be placed, for example, under the criminal policy of absolute prohibition with the criminal policy of observation and evaluation, etc. Iran's criminal policy approach was positive for a period of time, especially until 2018, and even investment in this area was welcomed, but gradually, jurisprudential challenges based on usury and embezzlement were raised, and then two different and different stances were adopted by the parliament, and later the central bank and the government also added to this ambiguity.

---

¹PhD student in criminal law and criminology, Semnan Branch, Islamic Azad University, Semnan, Iran.

²Assistant Professor, Department of Law, Boyin Zahra Branch, Islamic Azad University, Boyin Zahra, Iran

³Assistant Professor, Department of Law, Isfahan Branch (Khorasgan), Islamic Azad University, Isfahan, Iran

سیاست جنایی حاکم بر رمز ارزها با چشم انداز به نظام حقوق کیفری اقتصادی

امیر حسین محمدی^۱

تاریخ دریافت: ۱۷/ ۱۴۰۲/۰۷

فرهاد میرزایی^۲

تاریخ پذیرش: ۱۶/ ۱۴۰۲/۱۲

یاسین صعیدی^۳

چکیده

با فراگیر شدن بحث رمزارز و پول الکترونیکی و در دسترس قرار گرفتن این موضوع برای عموم شهروندان، به واسطه چالش‌های احتمالی ناشی از رمزارزها و پول الکترونیکی از منظر حقوقی، مالی و اقتصادی، دولت و مجلس درصدد اتخاذ یک سیاست جنایی برآمدند. در این پژوهش که به روش توصیفی - تحلیلی تنظیم شده است. بررسی سیاست جنایی ایران در قبال پول الکترونیکی و رمزارزها، هدف مطالعه بوده است و مسائل مطروحه پیرامون پاسخ به این سوال اصلی بودن است که اساسا سیاست جنایی ایران در رابطه با پول الکترونیکی و رمز ارزها چگونه است. یافته‌ها و نتایج پژوهش بیانگر این است که برآیند موضع و واکنش دولت و مجلس در قبال رمزارزها، به خصوص بیت کوین، از وضوح و شفافیت کافی و وافی برخوردار نبوده است و در حال حاضر نمی‌توان به شفافیتی که در کشورهای گردی در خصوص رمزارز وجود دارد در حقوق ایران نیز صحبت کرد و آن را مثلا ذیل سیاست جنایی ممنوعیت مطلق با سیاست جنایی مشاهده و ارزیابی و غیره قرار داد. رویکرد سیاست جنایی ایران تا مقطعی از زمان، خصوصا تا سال ۱۳۹۷، یک رویکرد مثبت بوده و حتی از سرمایه‌گذاری در این حوزه استقبال شد، اما رفته رفته چالش‌های فقهی مبتنی بر ربوی و غرری بودن مطرح شد و سپس دو نوع موضع مختلف و متفاوت از مجلس اتخاذ شد و بعدها بانک مرکزی و دولت نیز به این ابهام افزودند.

کلید واژگان: اقتصاد، بیت کوین، پول الکترونیکی، سیاست جنایی، رمزارز، نظام حقوقی.

^۱ دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران.

^۲ استادیار گروه حقوق، واحد بوئین زهرا، دانشگاه آزاد اسلامی، بوئین زهرا، ایران

^۳ استادیار، گروه حقوق، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران

اصولاً واکنش مقنن کیفری به پدیده‌های نوظهور در هر جامعه بسیار منفعلانه بوده و هنگامی به تهیه و تدوین قواعد و چارچوب در آن مورد مصمم می‌شود که موضوع با تضييع حقوق شهروندی همراه شده باشد. یکی از این پدیده‌های نوظهور، رمزارزهای دیجیتال است که در جهان طرفداران بسیاری دارد؛ غالب کشورها، آن را در راستای مقابله با یک‌تازی دلار در بازار جهانی به رسمیت می‌شناسند، اما در ایران، به دلیل تعارض با برخی از قواعد فقه حقوقی، اصول قانون اساسی و مقررات کیفری اقتصادی و همچنین درگیری میان نهادها و سازمان‌های متعدد، شرایط مشتت و متشنجی بوجود آمده است.

بانک مرکزی که نقش متولی سیاست‌های پولی و ارزی در کشور را عهده‌دار است، بدو در خصوص رمزارزها، هشدارهایی را به شهروندان داد، اما در اقدامی غیرمنتظره در بهمن ماه سال ۱۳۹۷، الزامات و ضوابط حوزه رمزارزها را تدوین کرده و برای عموم منتشر نمود! در ادامه نیز دولت در تیر ماه ۱۳۹۸، تنظیم لایحه‌ی قانونی جامع در این خصوص را بر عهده‌ی وزارت صمت گذاشت.

با این حال، همچنان قانونی برای استخراج رمز ارز وجود ندارد، بنابراین نمی‌توان موضوع استخراج رمزارزها را مشمول رفتار غیرقانونی و شایسته‌ی کیفر دانست. رویه قضایی موجود اما بردستگاه‌های تولید ارز دیجیتال (ماینر)، متمرکز شده و به دلیل قاچاق بودن این دستگاه‌ها، دستور ضبط آنها را صادر می‌کنند. با این اوصاف، تاکنون از سوی دولت هیچ مقام مسئولی در رابطه با رمزارزها و دستگاه‌های تولید آن اظهار نظر نکرده بلکه در حال حاضر طبق آخرین مستندات، ماینرهای ارز دیجیتال دارای ثبت سفارش رسمی از وزارت صمت بوده و بانک مرکزی نیز به آن ارز نیمایی تخصیص داده و پس از آن به شکل کاملاً قانونی از گمرک ترخیص شده و به داخل کشور می‌آید.

بنابراین نه تنها در این زمینه مخالفتی مشاهده نمی‌شود، بلکه با رویه‌های قانونی ماینرهای ارز دیجیتال به کشور می‌آید و همین عامل برخورد دوگانه و متناقض دستگاه‌ها و سایر قوا را در رابطه با این پدیده جدید نشان می‌دهد.

از منظر مقررات کیفری اقتصادی، تولید ارز دیجیتال برخلاف مقررات پولی و بانکی است و پشتوانه‌ای ندارد و از همه مهم‌تر پوششی برای پولشویی تلقی می‌شود؛ مطابق بندهای سه گانه‌ی ماده ۲ قانون مبارزه با پولشویی اصلاحی سال ۱۳۹۷، در تعریف جرم پولشویی بر عواید جرم منشاء تاکید شده است. مقنن در توصیف این عواید و اموال در بندهای پ و ب ماده‌ی ۱ قانون موصوف اشعار می‌دارد: مال، عبارتست از هر نوع دارایی اعم از مادی یا غیر مادی، منقول یا غیرمنقول، مشروع یا غیر مشروع و هر نوع منفعت یا امتیاز مالی و همچنین کلیه اسناد مبین حق اعم از کاغذی یا الکترونیکی نظیر اسناد تجاری، سهام یا اوراق بهادار.

بنابراین به رسمیت شناختن ارزهای دیجیتال جهان‌روا در ایران، به واقع بسترسازی برای اختفاء جرم منشاء و عواید سیال در جرم پولشویی و سایر جرایم اقتصادی است.

ارز دیجیتال قطعاً در آینده نزدیک جایگزین ارزهای کاغذی و اسکناس می‌شود. باید سازمانی با ابزارهای نظارتی قوی در حوزه ارز دیجیتال زیر نظر بانک مرکزی شکل بگیرد و فهرست موسسات مجاز در فعالیت ارز دیجیتال اعلام شود. در حال حاضر سیاست نهایی برای حوزه ماینینگ در کشور اعلام نشده اما در کارگروه‌های تخصصی مسئله استخراج و ایجاد مراکز مبادله رمز ارز به عنوان صرافی در دستور کار بوده؛ مسئله‌ای که در این حوزه از اهمیت بالایی برخوردار است به موافقت و پذیرفتن تمامی نهادهای ذیربط از جمله قوه مقننه، شورای نگهبان، وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات، بانک مرکزی، وزارت صنعت، معدن و تجارت، وزارت نیرو و همچنین وزارت امور اقتصادی و دارایی مبنی بر شناسایی و دسته بندی استخراج ارزهای رمزنگار به عنوان صنعت ماینینگ رمز ارز محتاج است. نگارنده در این پژوهش قصد دارد، در راستای تحلیل مبانی جرم‌انگاری و کیفرگذاری در رفتارهای تبعی و وابسته به رمز ارزهای دیجیتال از قبیل قاچاق ماینر، قاچاق ارز، سوء استفاده از برق دارای تعرفه و... محدودی غیرمجرمانه فعالیت در این حوزه را ترسیم نموده و نهایتاً تعارض این اباحه‌گری را با جرایم اقتصادی با تاکید بر جرم پولشویی مورد آسیب‌شناسی قرار دهد.

مهمترین اقدامی که پژوهشگر این پژوهش میبایست در گام نخست بدان بپردازد این است که قبل از هر تحلیل و ارائه راهکار و الگوی مطلوبی در حوزه کیفری در خصوص رمزارزها، تعیین زیربنای اساسی پژوهش در خصوص رمزارزهاست. زیربنای این پژوهش و گام نخست آن در التفات به این نکته است که پژوهشگر این حوزه باید مقدماً ماهیت این پدیده را بشناسد سپس مبتنی بر آن بر اساس زیربنای حقوقی ماهیت و چیستی آن پدیده در خصوص مداخله کیفری آن سخن بگوید. به روی دیگر سخن باید گفت اساساً مداخله کیفری، ارزش گذاری و ارائه مدل مطلوب در خصوص رمزارزها یک سخن روبنایی در زمینه رمزارزهاست. چه آنکه منطقاً ارزیابی و تحلیل مداخله کیفری در این حوزه ضرورتاً نتیجه سایر مقدمات علمی در ماهیت و شکل رمزارزهاست. لذا تا زمانی که زیربنای اصلی موضوع که سخن از ماهیت و چیستی این پدیده زده نشود ارائه تحلیل لافی بیش نبوده و پژوهشگر به بیراهه رفته است. بناء علی هذا پژوهشگر سطور کنونی بر خود لازم میدانند در گام نخست در این خصوص موضع دقیقی و روشنی اتخاذ نماید، چرا که در حوزه کیفری نمی توان با احتمالات و مبهمات اظهار نظر نمود در حالی که نتیجه تحلیل و ارائه راهکار به سرنوشت بشری و جرم و مجازات وی گره خورده است. لذا کیفر شناس میبایست دست به عصا و با رعایت احتیاط به هر پدیده مجرمانه ی جدید بنگرد.

سیاست جنایی تقنینی در حقوق کیفری اقتصادی ایران

تعارضات قانونی در رابطه با مالکیت، معاملات و استخراج رمزارزها در

قوانین کیفری

بررسی نقاط ضعف و ابهامات قانونی در قوانین کیفری اقتصادی در ایران می تواند درک بهتری از چالش های پیش روی نظام حقوقی ایران در برخورد با جرائم اقتصادی ارائه دهد. در این راستا، برخی از نقاط ضعف و ابهامات رایج در این قوانین شامل تعریف جرائم اقتصادی، نبود قوانین جامع و صریح، ضعف

در پیشگیری و کنترل، و نیز کاستی‌های نظارتی و اجرایی است که در ادامه به تفصیل بررسی می‌شوند:

عدم شفافیت و جامعیت در قوانین مبارزه با پولشویی

یکی از مشکلات اصلی در قوانین کیفری اقتصادی ایران، نبود تعریف مشخص و جامع از «جرائم اقتصادی» است. در حالی که برخی قوانین به جرائمی مانند پولشویی، رشوه، و اختلاس اشاره دارند، اما تعریف دقیقی که تمام انواع جرائم اقتصادی را پوشش دهد، وجود ندارد. این ابهام باعث می‌شود که برخی از جرائم اقتصادی خاص از پوشش قانونی محروم بمانند و قضاوت در مورد آن‌ها دشوار شود (روشن، ۱۳۹۷: ۵۰).

یکی دیگر از مشکلات اساسی، پراکندگی قوانین کیفری اقتصادی در ایران است. قوانین مرتبط با جرائم اقتصادی در قوانین مختلف و جداگانه‌ای مانند قانون مجازات اسلامی، قانون مبارزه با پولشویی، قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، و قوانین بانکی و مالی آمده‌اند. این پراکندگی، مانع از هماهنگی و همسویی دستگاه‌های قضایی و اجرایی در مبارزه با جرائم اقتصادی شده و موجب ابهام در تفسیر و اجرای این قوانین می‌شود (احمدیان راد، ۱۳۹۰: ۶۲).

در قوانین کیفری اقتصادی، به ویژه قانون مبارزه با پولشویی، ابهامات و ضعف‌هایی وجود دارد. به عنوان مثال، این قانون به طور کامل روش‌های نظارت و کنترل پول‌های کثیف را پوشش نمی‌دهد و برخی از افراد و نهادها از این قوانین مستثنی هستند. این ابهام می‌تواند زمینه سوءاستفاده‌های مالی و اقتصادی را فراهم کند بسیاری از قوانین کیفری اقتصادی در ایران تمرکز بر مجازات جرائم دارند و کمتر به جنبه‌های پیشگیرانه توجه می‌کنند. این در حالی است که کشورهای پیشرفته به ابزارهای پیشگیری نظیر نظارت‌های مالیاتی دقیق، آموزش عمومی و فرهنگ‌سازی اقتصادی توجه بیشتری دارند. در ایران، عدم استفاده از این ابزارها باعث شده که وقوع جرائم اقتصادی رشد یابد (نجفی ابرند آبادی، ۱۳۹۸: ۳۵).

کاستی‌های نظارتی و اجرایی

علاوه بر ضعف‌های قانونی، کاستی‌های نظارتی و اجرایی نیز از مشکلات اصلی در اجرای قوانین کیفری اقتصادی ایران محسوب می‌شوند. به عنوان مثال، نهادهای نظارتی مالی و بانکی گاهی توانایی ردیابی و کنترل تراکنش‌های مشکوک را ندارند. این موضوع به دلیل ضعف در سیستم‌های اطلاعاتی و نبود زیرساخت‌های مناسب جهت اجرای کارآمد قوانین است (مددی، ۱۳۹۸: ۲۵).

در قوانین کیفری اقتصادی ایران، در برخی موارد برای جرائم مشابه، مجازات‌های متفاوتی تعیین شده است. این تفاوت‌ها و تناقض‌ها می‌تواند باعث بی‌عدالتی و تشتت در تصمیم‌گیری قضایی شود. به عنوان مثال، جرائمی که به ضرر اقتصادی ملی منجر می‌شوند، نیاز به برخورد قاطع و یکسان دارند؛ اما نبود استانداردهای منسجم می‌تواند اجرای عدالت را به چالش بکشد (طاهری، ۱۳۹۲: ۴۱).

نقاط ضعف و ابهامات قانونی موجود در قوانین کیفری اقتصادی در ایران.

بررسی نقاط ضعف و ابهامات قانونی در قوانین کیفری اقتصادی ایران در حوزه رمزارزها اهمیت بسیاری دارد، زیرا رشد سریع بازارهای رمزارز و استفاده گسترده از آن‌ها در ایران، بدون وجود چارچوب‌های قانونی مشخص، می‌تواند منجر به افزایش جرائم اقتصادی شود. در حال حاضر، چارچوب قانونی جامع و کارآمدی برای تنظیم و نظارت بر رمزارزها در ایران وجود ندارد که این امر مشکلاتی را در حوزه کیفری اقتصادی ایجاد کرده است. در ادامه، به بررسی ابهامات و نقاط ضعف قانونی در این حوزه می‌پردازیم:

در ایران، قوانین صریح و جامعی که رمزارزها را به‌طور دقیق و روشن تعریف و فعالیت‌های مرتبط با آن‌ها را تنظیم کند، وجود ندارد. این موضوع باعث شده است که در تفسیر و اجرای قوانین کیفری اقتصادی، ابهامات جدی ایجاد شود. به عنوان مثال، نهادهای قانونی نمی‌دانند که آیا فعالیت‌هایی مانند استخراج (ماینینگ) و مبادله رمزارزها قانونی است یا خیر. نبود این چارچوب‌های قانونی، فضای مبهمی را ایجاد کرده و باعث افزایش مخاطرات حقوقی و اقتصادی برای کاربران و سرمایه‌گذاران شده است (سیاه بیدی کرمانشاهی، ۱۳۹۷: ۵۸).

چالش‌های قانونی در شناسایی و توقیف دارایی‌های رمزارزی

در بسیاری از پرونده‌های کیفری اقتصادی، امکان شناسایی و توقیف دارایی‌های مجرمانه اهمیت زیادی دارد. اما به دلیل ماهیت غیرمتمرکز و رمزنگاری شده رمزارزها، شناسایی، توقیف و مصادره این دارایی‌ها بسیار دشوار است. قوانین کیفری اقتصادی ایران برای توقیف دارایی‌های دیجیتال به‌طور خاص تنظیم نشده‌اند و این امر مانع بزرگی در راه مبارزه مؤثر با جرائم رمزارزی محسوب می‌شود (بیراوند، ۱۳۹۸: ۴۰).

- **وضع قوانین جامع برای رمزارزها:** پیشنهاد می‌شود قوانینی جامع و شفاف برای تنظیم و نظارت بر فعالیت‌های رمزارزی، از جمله صرافی‌ها و کیف پول‌های دیجیتال، تدوین شود.
- **بروزرسانی قوانین پولشویی و تأمین مالی تروریسم:** به‌روزرسانی قوانین مبارزه با پولشویی با توجه به قابلیت‌های جدید فناوری رمزارزی، ضروری است تا امکان شناسایی و پیگیری تراکنش‌های مشکوک فراهم شود.
- **تقویت نظارت بر کلاهبرداری‌های رمزارزی:** ایجاد نهادهای نظارتی خاص یا تعیین بخش‌های اختصاصی در دستگاه قضایی و پلیس فتا جهت رسیدگی به پرونده‌های مرتبط با رمزارزها می‌تواند به کاهش جرائم کمک کند.

تحلیل چالش‌های حقوقی ناشی از عدم وجود قوانین مشخص برای

رمزارزها

بررسی پرونده‌های حقوقی و قضایی مرتبط با رمزارزها در ایران به‌عنوان پدیده‌ای نوظهور، اهمیت بسیاری دارد، چرا که نشان‌دهنده چالش‌های عملی نظام قضایی در مواجهه با این فناوری است. در ایران، پرونده‌های مرتبط با رمزارزها عمدتاً به موضوعاتی مانند کلاهبرداری‌های رمزارزی، پولشویی، فعالیت‌های بدون مجوز در حوزه استخراج (ماینینگ)، و نقض قوانین بانکی مربوط می‌شوند. در ادامه به تحلیل این پرونده‌ها و چالش‌های مرتبط می‌پردازیم:

دادگاه صالح و تعیین قانون حاکم

دادگاه صالح و تعیین قانون حاکم یکی از چالش‌های حقوقی مربوط به اختلافات است؛ زیرا هیچ واسطه یا مرجعی، صلاحیت انحصاری حل و فصل

اختلافات مربوط به رمزارزها را ندارد. به عنوان مثال، در یک تراکنش بانکی متعارف، اگر بانک مقصر باشد، صرفنظر از مکانیسم یا مکان معامله، می‌توان علیه بانک طرح دعوا کرد. ۴ یا در یک تراکنش مالی سستی، اگر یکی از طرفین ادعا کند که پول به طور متقابله از حسابش خارج شده است، مؤسسه مالی او یا مراجع ذیصلاح می‌توانند به عنوان واسطه عمل کنند و موضوع را تحت رسیدگی قرار دهند. اما اگر یک چنین وضعیتی در یک پلتفرم بلاکچین رخ دهد، هیچ مکانیسمی برای حل و فصل چنین اختلافی ایجاد نشده است. بر این اساس، قربانیان سرقت رمزارزها احتمالاً هیچ راه قانونی برای جبران زیان خود نخواهند داشت.

از سوی دیگر، ایده اصلی مبنای فناوری بلاکچین که زیربنای رمزارزها می‌باشد، این است که هیچ راهی برای مشخص کردن مکان واقعی دفتر کل وجود ندارد. این امر چالش قضایی صلاحیت دادگاهها و قانون حاکم را از نظر رسیدگی به اختلافات پیچیده می‌کند:

اولاً، گرههای یک بلاکچین می‌توانند در هر نقطه از جهان قرار گیرند و هر تراکنش بالقوه می‌تواند تحت صلاحیت محل هر گره در شبکه قرار گیرد. ثانیاً، حتی اگر بر فرض دادگاه صالح و قانون حاکم مشخص باشد، کماکان مشکل باقی است: واحد پول عادی توسط دولت ملی یا بانک مرکزی کنترل و اداره می‌شود. نهاد حاکم یک نهاد عمومی و همیشه پاسخگو است. رمزارزها توسط نهادهای غیردولتی، مؤسسين ناشناس در قالب اعتماد، به شکل ترکیبی یا از طریق هر وضعیت ناشناخته اداره می‌شوند. ممکن است دادگاه نتواند چنین نهادی را شخص حقوقی تلقی نماید و افرادی را که در پشت صحنه هستند، ردیابی کند؛ لذا در صورت بروز هرگونه اختلاف، کشف شخص پاسخگویی که هویت و شخصیت حقوقی جداگانه‌ای داشته باشد، در خصوص مورد عملاً مشکل و منتفی خواهد بود؛ چرا که اساساً شرکت یا شخص و یا اشخاصی موجود نیستند که به استناد مقررات حقوقی مربوط به شرکت‌ها که در پاره‌ای از قوانین ملی کشورها حاکم است، بتوان حجاب این شرکت را پایین کشید تا صاحبان واقعی که کنترل شرکت را به عهده دارند، وادار به پاسخگویی کرد. ثالثاً، تنظیم مقررات ملی، اجرای قوانین در میان کاربران، تراکنش‌ها یا پروژهای

بلاکچین به دلیل گستردگی و وسعت فرامرزی بودن این فناوری، کار بسیار سخت است.

چالش با مقررات آمره و دیگر مقررات فلسفه وجودی مقررات ارزی ثبات اقتصادی و جلوگیری از نوسان قیمت‌ها، کنترل تورم و حفظ تعادل مالی در کشور است. سازمانهای دولتی عرضه پول را از طریق اقدامات متعددی، مانند توجه به میزان طلای ذخیره‌شده، نقدینگی، نرخ بهره، سپردههای اوراق بهادار و غیره کنترل می‌کنند. چنین ترتیبات گسترده‌ای در بازار رمزارزها وجود ندارد. برخلاف ارزهای منتشر شده توسط دولت، چون رمزارزها ماهیتی غیرمتمرکز دارند، ارزشگذاری، کنترل و نظارت قانونی بر آنها بسیار دشوار است. ارزش کریپتوکارنسی صرفاً بر اساس عرضه و تقاضا تعیین می‌شود. از آنجایی که هیچ تعهدی از سوی دولت ملی وجود ندارد، ارزش درک‌شده رمزارز صرفاً بر اساس حدس و گمان است. در سطح بین‌المللی نیز هرگونه معاملات ارزی و اوراق بهادار، دریافت‌ها، پرداخت‌ها و اعتبارات خارجی طبق ضوابط آمره کشورها است.

با ورود رمزارزها به بازار، اعمال و اجرای قواعد آمره مذکور با چالشی بزرگ مواجه شده است. اکنون تجار و مصرف‌کنندگان بسیاری از کشورها می‌توانند با زیر پا گذاشتن مقررات آمره، از طریق رمزارزها، بسیاری از نقل و انتقالات، پرداخت‌ها و خرید کالاها و خدمات در داخل و خارج از مرزها را انجام دهند. سوالی که در اینجا مطرح می‌شود، این است که آیا قراردادها و تراکنش‌های انجام‌شده از طریق رمزارزهایی که طبق قانون تثبیت نشده، معتبر و قانونی تلقی می‌گردند یا خیر؟ در پاسخ ممکن است استدلال شود که در نبود مقررات صریح مبنی بر ممنوعیت چنین معاملاتی، عمل قانونی تلقی می‌گردد. اما به نظر می‌رسد که این استدلال صحیح نمی‌باشد؛ چرا که در فقدان غیرقانونی بودن عمل و با وجود مقررات ارزی آمره، نمی‌توانیم آن را قانونی تلقی کنیم.

رمزارزها مشکلات حقوقی دیگری نیز به وجود می‌آورند. عنصر غیرمتمرکز بودن رمزارزها، ممکن است در مورد معاملات بین چند طرف ابهام و سردرگمی ایجاد کند و مبانی حقوقی کافی برای حمایت وجود نداشته باشد.

تراکنش رمز ارزها تنها بر اساس اعتماد به مؤسسين، همتايان و سيستم انجام مي شود. اگر اعتماد تحمیل شده به واقعیت تبدیل شود، ممکن است هیچ اختلافی به وجود نیاید. اما اگر واقعیت طور دیگری باشد و اختلافی پیش بیاید، ممکن است دادگاهها به آن اعتنایی نکرده و وارد رسیدگی نشوند.

فناوری نوین بلاکچین، چالش های حقوقی دیگری را نیز مطرح کرده است؛ مثلاً «قراردادهای هوشمند»، واجد ویژگی هایی از جمله خوداجرایی و ناتوانی در کنترل و توقف عملکرد آن در چارچوب برنامه مربوط است. از آنجایی که قراردادهای هوشمند کدهای رایانه ای از پیش نوشته شده هستند، استفاده از آنها ممکن است در صورت تلاش برای تجزیه و تحلیل حقوقی آنها در چارچوب تعریف سنتی «قرارداد»، سؤالاتی را از جمله اعتبار قرارداد و قابلیت اجرایی آن مطرح کند. از سوی دیگر، تأمین منابع، خصوصاً منابع مالی، مستلزم این امر است که نهادهای درگیر در قراردادها، شروطی را در قرارداد بگنجانند که در تأمین این منابع برای دستیابی به تداوم عملیاتی قرارداد، کنترل قابل انعطافی داشته باشند. این امر در مورد قراردادهای هوشمند که به طور خودکار و مطابق با کدگذاری اجرا می شوند، ممکن است چالش بیشتری به وجود آورد.

نگرانی های مربوط به حریم خصوصی و مالکیت فکری

حریم خصوصی

آنطور که معمولاً تصور می شود، حفاظت از حریم خصوصی در اغلب رمز ارزها در آن حد و اندازه هایی نیست که ادعا شده است. محققان نشان داده اند که شناسایی الگوهای معنادار در بین تراکنش ها بسیار امکان پذیر است. در واقع، حتی استدلال شده است که قابلیت ردیابی تراکنش ها در دفتر کل بیت کوین، همراه با رویکردی ساده برای برچسب گذاری تراکنش های مشکوک، نشان از آن دارد که ضریب حفظ حریم خصوصی در رمز ارزها حتی نسبت به مکانیسم های سنتی پرداخت پایین تر است. حتی ارزهای رمزنگاری شده مانند Monero که برای حفظ حریم خصوصی طراحی شده اند، نیز دارای نقاط ضعف مهمی

هستند. باید اذعان داشت از آنجایی که یکی از ویژگی‌های کلیدی بلاکچین این است که پس از ذخیره داده‌ها نمی‌توان آنها را تغییر داد، این امر به وضوح پیامدهایی برای حفظ حریم خصوصی داده‌ها دارد؛ به ویژه در مواردی که داده‌های مربوطه، داده‌های شخصی یا فراداده ۳ کافی برای افشای جزئیات اطلاعات شخصی افراد موجود باشد. همچنین، شفافیت منحصر به فرد تراکنش‌ها در بلاکچین با سبک الزامات حریم خصوصی بخش بانکی سازگار نیست؛ زیرا هیچ بانکی مایل نیست اطلاعات دقیق تراکنش‌ها را به رقبای خود ارائه دهد و رازداری بانکی باید طبق قانون حفظ شود.

شرکت **hainalysis** نشان داد که ناشناس بودن با بهبود مستمر ابزارهای تحلیل بلاکچین تهدید می‌شود. این شرکت ادعا کرد که می‌تواند اکثریت قریب به اتفاق تراکنش‌های رمزارزهای **Zcash** و **Dash** را ردیابی کند. ۵ در حالی که ردیابی تراکنش‌های بیت‌کوین دشوار است، اما این تراکنش‌ها کاملاً ناشناس باقی نمی‌مانند. کلیه معاملات در دفتر کل دائمی ثبت می‌شود. پس از انتقال بیت‌کوین، آدرس و حرکت‌های مالی قابل ردیابی است. کاربران را می‌توان از طریق آدرس‌های **IP** و جریان پول ردیابی کرد. تیمی از محققان، صد و سی تاجر بزرگ را که در تراکنش‌های بیت‌کوین شرکت کرده بودند، مورد مطالعه قرار دادند. آنها دریافتند که حداقل ۵۳ نفر از بازرگانان اطلاعات پرداخت را به حداقل ۴۰ شخص ثالث افشا کرده‌اند. در حالی که بیشتر اطلاعات افشاشده عمدی بود و برای تبلیغات و تجزیه و تحلیل استفاده می‌شد، برخی از وبسایت‌های تجاری نیز اطلاعات دقیق تراکنش‌های زنجیره بلوکی را به ردیابها افشا کرده بودند.

از سوی دیگر، بازیگران دولتی تلاش می‌کنند تا حلقه‌ای را در اطراف فعالیت‌های مجرمانه متکی بر رمزارزها ایجاد کنند. برخی از دولت‌ها فعالانه به دنبال تضعیف پذیرش این نوع از رمزارزها هستند؛ به عنوان مثال، آژانس خدمات مالی در ژاپن صرافی‌های ارزهای دیجیتال را تحت فشار قرار داد تا توکن‌های تقویت‌کننده حریم خصوصی مانند **Monero** و **Adelstein** را حذف کنند. یکی از بزرگترین صرافی‌های ارزهای دیجیتال در کره جنوبی متعاقباً توکن‌های تقویت‌کننده حریم خصوصی را از فهرست خارج کرد. وزارت امنیت داخلی ایالات متحده در سال ۲۰۱۸ به طور خاص خواستار روشهایی برای دور زدن حفاظت از حریم خصوصی در رمزارزهای تقویت‌کننده حریم خصوصی شد و

اداره امور مالی بریتانیا راهنمایی‌هایی ارائه کرده است که نشان‌دهنده قصد خود برای «جلوگیری از استفاده از دارایی‌های رمزنگاری شده برای فعالیت غیرقانونی» است. حتی خصوصی‌ترین رمزارزها از چالش‌های جدی دولت‌ها در خصوص شبکه‌های غیرمتمرکز که به حریم خصوصی کاربران احترام می‌گذارند، رنج می‌برند.

پرونده‌های کلاهبرداری‌های رمزارزی

یکی از رایج‌ترین پرونده‌های حقوقی مرتبط با رمزارزها در ایران، پرونده‌های کلاهبرداری است. این کلاهبرداری‌ها غالباً شامل طرح‌های پانزی، پروژه‌های سرمایه‌گذاری جعلی، و ایجاد کیف پول‌ها یا صرافی‌های جعلی می‌شوند. به دلیل ماهیت غیرمتمرکز و رمزنگاری شده رمزارزها، پیگیری و شناسایی عاملان کلاهبرداری برای مراجع قضایی دشوار است. در برخی پرونده‌ها، قوه قضاییه به دلیل نبود چارچوب قانونی شفاف برای برخورد با رمزارزها، دچار مشکل در تعیین جرم و مجازات مناسب شده است (پاک نهاد ۱۳۹۰: ۴۸).

مثال: پرونده‌ای در این زمینه مربوط به پروژه‌ی سرمایه‌گذاری جعلی بود که با وعده بازدهی بالا، سرمایه‌گذاران زیادی را جذب کرد. با ورشکستگی پروژه، بسیاری از افراد متحمل ضرر شدند، اما نبود چارچوب قانونی مشخص، روند قضایی رسیدگی به این پرونده را طولانی و پیچیده کرد.

نتیجه گیری

با توجه به پژوهش صورت گرفته در حوزه سیاست جنایی ایران در قبال رمزارزها و پول الکترونیکی می‌توان گفت که یافته‌ها و نتایج پژوهش بیانگر این است از منظر سیاست جنایی تقنینی برآیند موضع و واکنش دولت و مجلس در قبال رمزارزها، به خصوص بیت کوین، از وضوح و شفافیت کافی و وافی برخوردار نبوده است و در حال حاضر نمی‌توان به شفافیتی که در کشورهای دیگر در خصوص رمزارز وجود دارد در حقوق ایران نیز صحبت کرد و آن را مثلا ذیل سیاست جنایی ممنوعیت مطلق با سیاست جنایی مشاهده و ارزیابی و سیاست جنایی وضع و تنظیم مقررات و غیره قرار داد. بررسی جزئیاتی نظیر مزایا و معایب و همچنین مقررات سلبی یا ایجابی استفاده از این ابزار مالی جدید توسط سازمان‌ها و نهادهای گوناگونی نظیر بانک مرکزی، مرکز پژوهش‌های مجلس، سازمان بورس و اوراق بهادار، ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز، وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات، پلیس فتا و همچنین مرکز ملی فضای مجازی از سال ۹۳ آغاز شده، اما متأسفانه تاکنون این اقدامات به مرحله اجرا نرسیده است. همچنین نتایج تحقیق بیانگر این است که رویکرد سیاست جنایی تقنینی ایران تا مقطعی از زمان، یک رویکرد مثبت بوده و حتی از سرمایه‌گذاری در این حوزه استقبال شد، اما رفته رفته چالش‌های فقهی مبتنی بر ربوی و غرری بودن مطرح شد و سپس دو نوع موضع مختلف و متفاوت از مجلس اتخاذ شد و بعدها بانک مرکزی و دولت نیز به این ابهام افزودند. به این ترتیب که مطابق دستورالعمل بانک مرکزی ایران مورخ ۱۳۹۶/۱۰/۰۹ به استناد قابلیت استفاده ارزهای مجازی در پولشویی و تأمین مالی این رویکرد تروریسم، هرگونه استفاده از آنها در مراکز پولی و مالی کشور ممنوع شد و بعد در چرخشی قابل توجه، با انتشار پیش‌نویس سند «الزامات و ضوابط حوزه رمزارزها» مورخ ۱۳۹۷/۱۱/۰۸، درصدد اتخاذ رویکردی مناسب در این زمینه قرار گرفت و بعد مجدد به سمت ممنوعیت طی مسیر کرد. لذا در کشور ایران شرایط کمی سخت‌تر از سایر کشورها است، چرا که مقررات‌گذاری در این زمینه انجام نشده و آنجایی که مردم به این بازار ورود می‌کنند و می‌خواهند از طریق این صرافی‌ها پول نقد را تبدیل به بیت کوین کنند، این صرافی‌ها و قوانین و مقررات لازم برای آن وجود ندارد. در نتیجه کسانی که می‌خواهند وارد این بازار شوند، ناچارند از صرافی‌های خارج از کشور استفاده کنند. عمده صرافی‌ها در این بازار آمریکایی هستند و تحت قوانین

کشور آمریکا و قوانین وزارت بازرگانی این کشور فعالیت می‌کنند. در نتیجه شرایط تحریم برای آنها وجود دارد و چنانچه آدرس «آی پی» ایرانی را تشخیص دهند و متوجه شوند که مبدا نقل و انتقال پول، ایران است، هر لحظه امکان تحریم کردن حساب ایران را دارند و به این ترتیب پول ایرانی‌ها از بین رفته و اجازه دسترسی به آن داده نمی‌شود.

فهرست منابع

- بیراوند، مهدی و باقرآبادی، سید محمد، ۱۳۹۸. ارزشهای رمزنگاری شده، تهران، نشر انتشارات جامعه حسابداران رسمی ایران،
- پاک نهاد، امیر، ۱۳۹۰. سیاست جنایی ریسک مدار، تهران، نشر میزان،
- خراسانی، محمدکاظم، ۱۴۰۹. کفایه الاصول، قم، نشر موسسه آل البيت (ع)،
- سیاه بیدی کرمانشاهی، سعید و رحیمی نیا، ایمان، ۱۳۹۷. حقوق کیفری اقتصادی، تهران، نشر جنگل،
- صفایی، سید حسین، ۱۳۹۲. حقوق بیع بین المللی، تهران، نشر دانشگاه تهران،
- طاهری، سمانه، ۱۳۹۲. سیاست کیفری سختگیرانه، تهران، نشر میزان،
- عبدالهی، محمود، ۱۳۷۱. مبانی فقهی اقتصاد اسلامی، قم، نشر دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم،
- مددی، محمد نوید، ۱۳۹۸. بیت کوین و بازارهای مالی آینده، تهران، نشر دیباگران،
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین، ۱۳۹۸، کیفرشناسی نو جرم‌شناسی نو، درآمدی بر سیاست جنایی خطرمدار، تهران، نشر میزان،
- . نوربها، رضا، ۱۴۰۲، زمینه حقوق جزای عمومی، تهران، انتشارات میزان
- روشن، محمد و مظفری، مصطفی، ۱۳۹۷. بررسی وضعیت فقهی و حقوقی بیت کوین، نشریه تحقیقات حقوقی، شماره ۸۷